

Bibliotekarze w krajach Beneluksu

Słowa kluczowe: kształcenie bibliotekarzy, organizacja bibliotek, kraje Beneluksu

Abstrakt: W artykule pokrótce opisano kształcenie bibliotekarzy i system bibliotek w krajach Beneluksu, a więc Belgii, Holandii i Luksemburgu. Niektóre aspekty organizacyjne porównano z systemem stosowanym w Polsce.

Keywords: training of librarians, libraries organization, Benelux

Abstract: **This paper** briefly describes the education of librarians and library system in the Benelux countries, and therefore Belgium, the Netherlands and Luxembourg. Some aspects of the organization are compared to the system used in Poland.

Kraje tzw. Beneluksu czyli Belgia, Holandia i Luksemburg będąc najbliższymi sąsiadami ściśle ze sobą współpracują w wielu obszarach, również tych związanych z szeroko rozumianą nauką, edukacją i kulturą. Celem artykułu jest zaprezentowanie jak te trzy sąsiednie kraje w różny sposób zorganizowały swoje biblioteki, edukację bibliotekarzy oraz możliwości rozwoju kariery zawodowej w różnych typach placówek i na różnych szczeblach kariery bibliotekarskiej. Ograniczona objętość artykułu powoduje, że zasygnalizowane zagadnienia dotyczące trzech krajów nie zostaną wyczerpane, a jedynie zasygnalizowane zostaną pewne problemy i pola badawcze. W artykule szczególną uwagę poświęcono bibliotekom publicznym, ze względu na ich usługi skierowane do najszerszej grupy użytkowników oraz bibliotekom naukowym, które wymagają od pracujących w nich bibliotekarzy najwyższych kwalifikacji, pominięto zaś biblioteki szkolne.

Najbardziej sformalizowane pod względem organizacyjnym jest bibliotekarstwo holenderskie, co nie dziwi, zważywszy fakt, że to właśnie w Holandii ma swoją siedzibę IFLA. Osoba, która chce podjąć pracę w bibliotece holenderskiej może kształcić się na poziomie średnim, licencjackim i magisterskim. Ma też możliwość podjęcia studiów podyplomowych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej [3, s. 71]. Kształcenie bibliotekarzy odbywa się głównie na poziomie studiów wyższych zawodowych, na których można zdobyć wiedzę w następujących specjalizacjach: informacja, marketing, edytorstwo i reklama, systemy informacji połączone z kulturoznawstwem i elementami prawa, zarządzanie informacją wraz z elementami informacji biznesowej, zarządzanie

informacją połączone z projektowaniem i wykorzystywaniem multimediów, wykorzystywanie baz danych [3, s. 69]. Bibliotekarze mają też możliwość dalszego dokształcania się na różnego rodzaju kursach i studiach podyplomowych. Awans zawodowy bibliotekarzy holenderskich zależy głównie od ambicji i osobistego zaangażowania w pracę [3, s. 74]. Zajęcia dydaktyczne wpisane są w zakres obowiązków zawodowych bibliotekarzy bibliotek naukowych, ale dotyczy to zwłaszcza specjalistów informacji naukowej [17, s. 36-37].

Zawodowy rozwój holenderskich bibliotekarzy wspiera Holenderskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy i Profesjonalistów Informacji. Dla zrealizowania tego celu Stowarzyszenie organizuje różnego rodzaju kursy, konferencje oraz zagraniczne wyjazdy studyjne. Opiekę nad bibliotekami w Holandii sprawuje Holenderski Ośrodek Bibliotek i Czytelnictwa (Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum w skrócie NBLC), który oferuje bibliotekarzom odpłatną pomoc w zakresie metodyki i szkoleń. NBLC prowadzi prace badawcze, wydaje książki i czasopisma dla bibliotekarzy, jak również materiały dla mniejszości narodowych oraz specjalne materiały czytelnicze dla osób niepełnosprawnych. Ponadto organizacja ta dokonuje około 95% zakupów książek (duże zamówienia pozwalają na duże upusty cen) oraz opracowuje karty katalogowe, które potem przesyła bibliotekom. Książki są na miejscu zaopatrywane w twardą okładkę i kartę katalogową, wskutek czego do obowiązków bibliotekarza należy jedynie naklejenie i wczytanie kodów paskowych książki [17, s. 36].

Pracę w zwykłej bibliotece publicznej może znaleźć osoba, która nie legitymuje się wyższym wykształceniem, a nawet wolontariusz po krótkim przeszkoleniu. Usługi NBLC podnoszą koszt książki, ale jednocześnie pozwalają maksymalnie ograniczyć w bibliotekach wyspecjalizowany personel, zważywszy, że proces wypożyczania i oddawania książek jest całkowicie zautomatyzowany. Wyspecjalizowani bibliotekarze holenderscy znajdują pracę również w NBLC, gdyż prowadzi on własną, całkowicie skomputeryzowaną bibliotekę fachową, która publikuje biuletyny current-contens na podstawie światowej literatury bibliotekarskiej oraz liczne bazy danych z różnych dyscyplin bibliotekarstwa i informacji naukowej, jak również bibliografię zalecającą [12, s. 39].

Biblioservice Gelderland to kolejna organizacja świadcząca usługi dla bibliotek. Finansowana jest w niewielkim stopniu przez władze prowincji, jednak większość funduszy na funkcjonowanie pozyskuje z odpłatności za usługi. Do jej trzech głównych zadań należy: doradztwo, wsparcie oraz rozwijanie sieci bibliotek, wspieranie bibliotek prowincji, spełnianie funkcji informacyjnej, organizacja wymiany międzybibliotecznej, kierowanie procesami automatyzacji bibliotek oraz szeroko rozumiana promocja czytelnictwa. Z usług Biblioservice Gelderland korzystają przede wszystkim biblioteki szkolne, publiczne, różnego rodzaju zespoły oraz organizacje związane ze służbą zdrowia i opieką medyczną, dla których dostarczana jest najnowsza literatura fachowa i naukowa [16].

W Polsce większość uczelni kształcących bibliotekarzy oferuje kandydatom studia na kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, które w zależności od tradycji uczelni oraz specyfiki wydziałów, są bardziej humanistyczne lub techniczne. W polskiej tradycji nauczania tego kierunku, niezależnie od tego czy nacisk kładziony

jest na informację naukową czy bibliotekoznawstwo, o wiele więcej miejsca, niż w krajach Benelusku, poświęca się teoretycznej stronie kierunku oraz zdobywaniu wiedzy historycznej i polonistycznej. Studiowanie *information professional* czyli zarządzania informacją, które można odbyć m.in. w Hogeschool Ijselland w Deventer, umożliwia studentom „nabywanie wiedzy i umiejętności praktycznych w zakresie dostarczania informacji, zarządzania, projektowania i organizacji wszelkich procesów informacyjnych, zintegrowanych systemów integracyjnych oraz zbiorów informacji” [14, s. 6]. Z taką wiedzą absolwenci znajdują pracę w działach firm zajmujących się zarządzaniem informacją, w różnego rodzaju przedsiębiorstwach oraz placówkach naukowych, oświatowych i służbie zdrowia, nie wyłączając administracji publicznej oraz różnego rodzaju organizacji prywatnych i państwowych [15, s. 16]. Najbardziej związaną z samym bibliotekarstwem jest praca w instytucjach służących doradztwem oraz pomocą dla bibliotek, takich jak wspomniane już NBLC oraz Biblioservice Gelderland. Ponadto spełnieniem ambicji holenderskich bibliotekarzy jest praca w następujących bibliotekach: Bibliotece Królewskiej w Hadze, Bibliotece Uniwersyteckiej w Utrechcie, Szkole Dokumentacji i Informacji Naukowej w Amsterdamie, Bibliotece Pałacu Pokoju w Hadze, a także w większych bibliotekach publicznych: Bibliotece Publicznej w Utrechcie, Bibliotece Publicznej w Hadze oraz Bibliotece Publicznej w Zutphen.

Bibliotekarze bibliotek federacji belgijskiej mogą kształcić się na wszystkich poziomach – podstawowym, licencjackim i magisterskim [3, s. 69]. Można też podjąć studia podyplomowe z zakresu dokumentalistyki i zarządzania informacją [3, s. 71]. Wymóg ukończenia studiów podyplomowych dotyczy w Belgii tylko kadry kierowniczej. Ważne jest także podnoszenie kwalifikacji już podczas pracy w bibliotece, gdyż „rozwój bibliotekarstwa i informacji naukowej następuje tak szybko, że pracownicy każdego szczebla muszą ciągle podnosić kwalifikacje – poprzez samokształcenie lub kursy nadzwyczajne” [3, s. 72]. W Belgii, poza znajomością języka angielskiego, oczekuje się od bibliotekarzy znajomości języków urzędowych [3, s. 76].

Bibliotekarze belgijscy mogą kształcić się w Institut d’Enseignement Superieur Social des Sciences de l’Information et de la Documentation (IESSID), założonym już w 1920 r., gdzie można skończyć trzyletnie studia o specjalności bibliotekarza-dokumentalisty zakończone napisaniem pracy dyplomowej. Istnieje możliwość dalszego kontynuowania nauki na uniwersytecie. Na poziomie licencjackim w Belgii kształcą następujące szkoły: Wyższa Szkoła Paul-Henri Spaak’a, Wyższa Szkoła Leon-Eli Troclet w Liège oraz Wyższa Szkoła w Namur [15, s. 16]. Studia odbywają się w trybie dziennym i zaocznym. Natomiast studia drugiego stopnia można podjąć na Uniwersytecie Katolickim w Louvain, Uniwersytecie w Liège oraz na Wolnym Uniwersytecie w Brukseli [15, s. 16]. Warto wspomnieć, że oprócz funkcji wspierającej Biblioteka Wolnego Uniwersytetu w Brukseli w ramach struktury uniwersyteckiej świadczy też pomoc w dziedzinie zakupu książek i katalogowania dla ponad setki innych bibliotek i centrów dokumentacyjnych.

Ciekawostką jest, że osoby spoza macierzystej uczelni, chcące podjąć studia magisterskie na ULB, muszą zaliczyć rok dodatkowy, aby zlikwidować ewentualne

różnice programowe. Za to uczelnia uwzględnia doświadczenie zawodowe studiujących, dlatego osoby, mogące wykazać się co najmniej pięcioletnim doświadczeniem w zawodzie bibliotekarza, archiwisty bądź pracownika centrum informacji, mogą podjąć od razu studia wyższe na kierunku Nauka, Technologia Informacyjna i Komunikacja. Warto się starać o przyjęcie na tzw. MASTIC, czyli dwuletnie studia wyższe, gdyż szkoli on kadrę zarządzającą bibliotekami i różnego rodzaju centrami informacji. Istnieją też studia doktoranckie, ale w porównaniu z Polską podejmuje je tylko nieliczna grupa osób o ambicjach naukowych. Aby bowiem ubiegać się o stanowisko kierownicze w bibliotece uniwersyteckiej trzeba w Belgii mieć tytuł profesora lub stopień doktora z dowolnej dziedziny, ewentualnie być członkiem zespołu bibliotekarzy seniorów [3, s. 75]. Starsi bibliotekarze, tzw. seniorzy, mają dodatkowy obowiązek prowadzenia kursów i warsztatów dla bibliotekarzy oraz użytkowników bibliotek [3, s. 77].

Biblioteka Królewska im. Alberta I, pełniąc funkcję Królewskiej Biblioteki Narodowej, stanowi prestiżowe miejsce pracy dla wysoko wykwalifikowanych specjalistów zwłaszcza z dziedziny historii książki, gdyż gromadzi ona około 45 tysięcy druków należących do zbiorów specjalnych (w tym 30 tysięcy inkunabułów i 35 tysięcy rękopisów, z których 4500 ma rodowód średniowieczny), zaś jej zbiory należą do najcenniejszych pod względem wartości europejskiego dziedzictwa kulturowego. Misją Biblioteki, zwanej popularnie Albertyną, jest gromadzenie, przechowywanie i opracowywanie zgromadzonych w niej dóbr kultury, gromadzenie egzemplarza obowiązkowego, prace nad *Bibliografią Narodową Belgii* oraz obowiązki wynikające z tego, że jest ona również biblioteką naukową, czyli gromadzenie i udostępnianie w formie papierowej i elektronicznej najważniejszych międzynarodowych publikacji naukowych oraz prowadzenie własnych badań nad posiadanym księgozbiorem.

Poza bibliotekami naukowymi i Biblioteką Królewską istnieją w Belgii również biblioteki publiczne, a największa z nich – Główna Biblioteka Publiczna Riches-Claires – poza typowymi obowiązkami biblioteki publicznej, zajmuje się również koordynacją współpracy wszystkich bibliotek publicznych regionu brukselskiego [15, s. 19]. Zatrudnia ona 45 osób. Biblioteki publiczne w Brukseli to całkowicie skomputeryzowane mediateki, w których dużą rolę przywiązuje się do obsługi najmłodszych czytelników. Ponadto biblioteki wychodzą naprzeciw wielojęzycznej społeczności kraju, stąd od 2006 r. dzięki pomocy finansowej władz regionalnych Główna Biblioteka Publiczna Riches-Claires gromadzi literaturę obcojęzyczną najliczniej reprezentowanych mniejszości narodowych. Region brukselski jest terenem francuskojęzycznym, a literatura gromadzona jest głównie w języku niderlandzkim, niemieckim, polskim, włoskim i hiszpańskim [15, s. 19]. W 1997 r. powołano do życia Dom Książki, czyli instytucję mającą na celu połączenie działalności biblioteki z centrum kultury, której celem jest promocja szeroko pojętej kultury książki i czytelnictwa oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu [15, s. 18]. Zaledwie ośmioosobowy personel organizuje szereg imprez kulturalnych i spotkań, mających w większej części formę warsztatów poświęconych m.in. kaligrafii arabskiej, pisania po hebrajsku, tworzenia komiksów. Do działań tych biblioteki angażują także wolontariuszy, np. byłych więźniów w ramach resocjalizacji.

Księstwo Luksemburga zajmuje obszar 2586 km² i posiada około 370 tys. mieszkańców. Główną biblioteką Księstwa jest biblioteka narodowa Bibliothèque Nationale de Luxemburg, a jej uzupełnienie stanowią biblioteki szkół wyższych, oraz sieć bibliotek miejskich [4]. Pierwszą nowoczesną organizację biblioteczną utworzono wraz z nadejściem rewolucji francuskiej w roku 1798, otwierając bibliotekę publiczną, która wchłonęła księgozbiór biblioteki jezuitów (placówki kościelnej, zlikwidowanej przez rewolucję). Luksemburg wcielony bezpośrednio do Francji Napoleońskiej jako departament, przyjął zgodnie z tym francuskie wzory biblioteczne. W 1899 r. Library of the Athénée royal grand-ducal została przemianowana na Bibliothèque Nationale. Obecnie biblioteki Księstwa Luksemburg wzorują się na regulaminach bibliotek belgijskich.

Nie ma w Luksemburgu szkół, w których nauczyć się można zawodu bibliotekarza. Luksemburczycy kształcą się więc na uniwersytetach w Belgii (trzyletnie studia w Liège i Brukseli ze specjalizacją bibliotekarstwo i archiwistyka) oraz w Niemczech (czteroletni system studiów w Kolonii i Stuttgartzie w następujących specjalnościach: informacja biznesowa, medialna, zarządzanie informacją i bibliotekami, public relations, dziennikarstwo, muzeologia, ruch wydawniczy) [3, s. 70]. W Luksemburgu wymagana jest dwuletnia praktyka zawodowa jedynie dla osób przygotowanych do pracy w administracji publicznej i jej odbycie jest warunkiem koniecznym dla przedłużenia zatrudnienia na czas nieokreślony [3, s. 73]. Kursy doskonalenia zawodowego kierowane są głównie do osób odpowiedzialnych za opracowanie formalne i rzeczowe zbiorów. Na przykład Centre National de l'Audiovisuel (Narodowe Centrum Audiowizualne) oferuje kursy w dziedzinie opracowania i użytkowania materiałów audiowizualnych, a Biblioteka Narodowa Księstwa Luksemburg oferuje bibliotekarzom szkolenia doskonalące, m.in. w użytkowaniu swoich katalogów i baz danych [10].

Ponadto obywatele Luksemburga mogą podjąć odpowiednie studia podyplomowe na następujących uczelniach: w Belgii z dokumentalistyki i informacji naukowej, oraz w Niemczech z informacji naukowej i tradycyjnego bibliotekoznawstwa [3, s. 71]. Dyplomy tych uczelni uznawane są przez ALBAD, czyli Associatioun vun de Lëtzebuurger Bibliothekären, Archivisten an Dokumentalisten. ALBAD jest to, istniejące od 1991 r., stowarzyszenie bibliotekarzy luksemburskich, które obecnie liczy 106 członków [6]. Liczba członków tego stowarzyszenia może nie jest zbyt imponująca, ale w całym Księstwie Luksemburg znajduje się jedynie 56 bibliotek, w tym: Biblioteka Narodowa, 40 bibliotek szkolnych, 5 bibliotek szkół wyższych, 7 bibliotek miejskich i 2 kościelne. Ciekawostką stanowi fakt, że Luksemburg posiada jedną bibliotekę zamiejscową w USA oraz jedną bibliotekę ruchomą, zmieniającą miejsce lokalizacji w zależności od potrzeb, zorganizowaną na wzór holenderskich bibliobusów [8].

W roku 2008 liczba aktywnych bibliotekarzy z wykształceniem uniwersyteckim wynosiła dwadzieścia, w tym jeden z tytułem magistra i dziewiętnastu z tytułem licencjata. W Luksemburgu od pracowników bibliotek oczekuje się znajomości nie tylko języka angielskiego, ale również znajomości języków oficjalnych, co ma związek z wielokulturowością i wielojęzycznością społeczeństwa [3, s. 76]. W luksemburskich bibliotekach nie zatrudnia się wielu bibliotekarzy, gdyż Luksemburczycy nie odwiedzają

zbyt tłumnie tamtejszych bibliotek. Ponadto oszczędność etatów uzyskuje się poprzez fakt, że bibliotekarze najczęściej łączą dwie funkcje w bibliotece: typowe obowiązki wynikające z pracy bibliotekarza oraz funkcje pomocnicze w zależności od potrzeb (skanowanie, przygotowywanie wystaw, korespondencja z czytelnikami, obsługa gości zagranicznych, opracowywanie nowości, bieżąca konserwacja zbiorów, w tym starodruków, sporządzanie kwerend bibliotecznych, prowadzenie bibliotecznej działalności edukacyjnej i naukowej oraz wyspecjalizowana obsługa osób niepełnosprawnych, kontrola ISBN i ISSN oraz sprzątanie miejsca pracy). Etat bibliotekarzy wynosi około trzydzieści osiem godzin pracy tygodniowo, a awans zależy głównie od wykształcenia i stażu pracy [3, s. 74].

W powyższym artykule przedstawiono jak, w sposób instytucjonalny omówione państwa, zorganizowały edukację bibliotekarzy oraz jaką szansę na rozwój mają przed sobą osoby, które wybrały tę drogę kariery zawodowej. Bibliotekarstwo holenderskie reprezentuje najbardziej sformalizowany system edukacji bibliotekarskiej na szczeblu: średnim, licencjackim i magisterskim oraz w zakresie studiów podyplomowych. Zapewnia ono także różnorodne wsparcie bibliotekom poprzez istnienie organizacji, takich jak: NBLC i Biblioservice Gelderland. W podobny sposób zorganizowano edukację bibliotekarską w Belgii, która również kształci przyszłych bibliotekarzy na trzech poziomach i zapewnia osobom, chcącym piastować funkcje kierownicze, studia podyplomowe z zakresu dokumentalistyki i zarządzania informacją. Luksemburg, ze względu na mały obszar i niewielką liczbę zatrudnionych bibliotekarzy, nie zorganizował dla nich własnego szkolnictwa, tylko nawiązał ścisłą współpracę z uczelniami w Belgii (trzyletnie studia w Liège i Brukseli ze specjalizacją bibliotekarstwo i archiwistyka) i Niemczech (czteroletnie studia w Kolonii i Stuttgartzie), których dyplomy honoruje ALBAD, czyli stowarzyszenie bibliotekarzy luksemburskich. Księstwo Luksemburg posiada jedynie instytucje wspierające pracę bibliotekarzy w zakresie kursów i szkoleń zawodowych, takie jak: Narodowe Centrum Audiowizualne (kursy opracowania i użytkowania materiałów audiowizualnych) oraz Biblioteka Narodowa Księstwa Luksemburg (użytkowanie katalogów bibliotecznych i baz danych).

Bibliografia

1. BATOROWSKA Hanna, KOŚĘTKA Halina. Kształtowanie postawy kreatywnej użytkowników informacji na przykładzie doświadczeń bibliotek duńskich i holenderskich. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. 2006, z. 4, s. 143-155. ISSN 1643-6539.
2. BATOROWSKA Hanna, KOŚĘTKA Halina. System edukacji oraz metody organizacji i zarządzania bibliotekami w Danii i Holandii. Sprawozdanie z seminarium i szkolenia w placówkach oświatowych Danii i Holandii. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*. 2006, z. 4, s. 251-254. ISSN 1643-6539.
3. CHADAJ Anna, GARCZYŃSKA Maria, SZAFIŁARSKA Ewa. Bibliotekarze bibliotek akademickich. Raport z badań. *Przegląd Biblioteczny*. 2007, z. 1, s. 67-85. ISSN 0033-202X.

4. CHRISTOPHORY Jul. Luxembourg. In WEDGEWORTH Robert (red.). *World encyclopedia of library and information services*. Chicago: American Library Association, 1993, s. 525-526. ISBN 0-8389-0609-5.
5. DEREKOWSKI Claude. Związki między szkołą a bibliotekami we Wspólnocie Francuskiej w Belgii. In KASZYŃSKI Stanisław (red.). *Czytelnictwo dzieci i młodzieży w Polsce i Belgii. Materiały z kolokwium polsko-belgijskiego*. MBP Kraków, 24-26 VI 1991 r. Kraków: Miejska Biblioteka Publiczna, 1992, s. 5-18.
6. *Feuille de liaison ALBAD Luxembourg: Association luxembourgeoise des bibliothécaires, archivistes & documentalistes*. 1994, nr 1, Luxembourg 1994.
7. KAPELA Danuta. Wakacje z biblioteką belgijską. *Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [Dokument elektroniczny]. 2004, nr 7. Tryb dostępu: <http://bib.oss.wroc.pl/2004/58/kapela.php>. Stan z dnia 10.02.2012.
8. KIEFFER Monique. *La Bibliothèque nationale de Luxembourg*. Luxembourg: Bibliothèque nationale, 2007. ISBN 2-87980-053-6.
9. KLUKOWSKI Bogdan. *Książnice narodowe świata. Geneza, zasoby, działalność*. Warszawa: Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej, Warszawa 2005. ISBN 83-88581-22-8.
10. KOKOCIŃSKA-KUREK Stanisława. Bibliotekarze w krajach Unii Europejskiej. Bibliografia polska, komentarz do bibliografii. In *Konferencja na temat: Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej, Łódź, 23-25 czerwca 2004 r., Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej* [Dokument elektroniczny]. s. 113-124. Tryb dostępu: http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/kurek-kokocinska.pdf. Stan z dnia 10.02.2012.
11. KOŚĘTKA Halina, ROGOŹ Michał. Biblioteki w Belgii oraz system kształcenia ich pracowników. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientia Pertinentia*. 2008, z. 6, s. 222-226. ISSN 1643-6539.
12. KUBÓW Stefan. Usługi biblioteczne i usługi dla bibliotek w Holandii. Relacja z krótkiej podróży. *Bibliotekarz*. 1991, nr 8, s. 38-41. ISSN 0208-4333.
13. *La Bibliothèque nationale de Luxembourg: son histoire, ses collections, ses services*. Bibliothèque Nationale de Luxembourg (red.). Luxembourg: Impr. Centrale, 1994. ISBN 9782879800172
14. MALEWSKA Anna. Information professional zamiast bibliotekarza. Studia na kierunku zarządzanie informacją w Holandii. *Bibliotekarz*. 1998, nr 7/8, s. 6-9. ISSN 0208-4333.
15. PUGACEWICZ Iwona H. Być bibliotekarzem i pracować w Brukseli. Prezentacja wybranych szkół, bibliotek, belgijskich centrów książki i kultury. *Poradnik Bibliotekarza*. 2008, nr 7/8, s. 15-20. ISSN 0032-4752.
16. ROŚIŃSKA Barbara. *Bibliotekarz kliniczny* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2007/89/a.php?rosinska>. Stan z dnia 28.01.2012.
17. RYDZ Maria. Z pobytu w holenderskich bibliotekach publicznych. *Bibliotekarz*. 1999, nr 7/8, s. 36-39. ISSN 0208-4333.
18. VERHOEVEN Jan. Educating the information professionals: the curriculum of Hogeschool IJselland Deventer (NL). In DRZEWIECKI Marcin, PUCHALSKI Paweł (red.). *Informacja naukowa a dydaktyka. Międzynarodowa konferencja w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej, Gdańsk, 10-12 czerwca 1999 r.* Warszawa: Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, 1999, s. 96-102. ISBN 83-909574-5-0.